

BEATA MIAZGA

Uniwersytet Wrocławski

BORYS PASZKIEWICZ

Uniwersytet Wrocławski

Cechy szrotgeltowe miasta Kazimierza pod Krakowem

ABSTRACT: *Municipal Tokens of the Town of Kazimierz near Krakow*

In 2011, a square brass jeton was offered on the Allegro.pl auction service (Pl. 1, Fig. 5). It was said to have been found somewhere on an old road from Olkusz to Krakow which most probably meant the Prądnik River Valley near Ojców or Korzkiew. A comparable jeton was discussed on the Internet nearly at the same time (Pl. 1, Fig. 6). Both of the tokens were struck with a round coin-like die. Very similar items, but round, were described at the beginning of the twentieth century (Pl. 1, Figs. 1–3, possibly Fig. 4) as tokens of municipal payments for beer and wine transport, the so-called szrotgelt (from *Schrottgeld* in German), used from the fifteenth to seventeenth centuries. The crowned letter K displayed on them is the arms of the medieval town of Kazimierz, which is a district of Greater Krakow today. Analogous uniface objects with the arms of Krakow are also known. Surprisingly, such objects have never been registered during regular archaeological excavations in Krakow and elsewhere and the discussed specimens appeared for the first time after a break spanning more than a century.

Jeton no. 5 was analysed by X-ray fluorescence (XRF). The elemental composition shows that the main component is copper (almost 91%), mixed with zinc (2.93%), lead (1.38%), iron (1.15%), and tin (0.60%). The alloy suggests that the jeton was made of low-zinc brass, called “latten”. Latten is a popular material, which has been used since the Middle Ages to produce jetons and medalets in Western Europe, especially in France (Tournai). The analysed artefact has a similar chemical composition to four jetons described by Mitchiner. This is a group described as „Venus penny” stock jetons of Low Countries, 1490s–1550s, Mitchiner catalogue numbers 829–833, which are composed of copper (93.4–94.4%), zinc (3.6–4.4%) and tin (0–1.33%).

KEY WORDS: Kazimierz near Krakow, szrotgelt (*Schrottgeld*), municipal tokens, X-ray fluorescence (XRF), gunmetal, brass

ABSTRAKT: W 2011 r. na portalu handlowym Allegro.pl wystawiono czworoboczną blaszkę miedzianą (żeton) (tab. 1, il. 5), która miała być znaleziona gdzieś na starym trakcie z Olkusza do Krakowa, co prawdopodobnie oznacza dolinę Prądnika w okolicy Ojcowia lub Korzkw. Podobny żeton omawiany był prawie w tym samym czasie na forum internetowym (tab. 1, il. 5). Obydwa żetony zostały wybite z odciskiem stempla typu monetarnego. Bardzo podobne obiekty, ale okrągłe, zostały opisane na początku XX w. (tab. 1, il. 1–3, prawdopodobnie il. 4) jako żetony przeznaczone do rozliczeń miejskich za przewóz piwa i wina, tzw. szrotgelt (z niem. *Schrottgeld*) z XV–XVII w. Występująca na nich litera K z koroną jest godłem średniowiecznego miasta Kazimierza, będącego obecnie dzielnicą Krakowa. Znane są analogiczne obiekty z herbem Krakowa. Co ciekawe, obiekty tego typu nie zostały zarejestrowane podczas regularnych wykopaliśk archeologicznych ani w Krakowie, ani w innych miejscach, a omawiane egzemplarze pojawiły się po raz pierwszy po ponad stuletniej przerwie.

Żeton nr 5 został poddany analizie z zastosowaniem spektrometru fluorescencji rentgenowskiej (metoda XRF). Okazało się, że głównym składnikiem stopu jest miedź (prawie 91%), poza tym cynk (2,93%), ołów (1,38%), żelazo (1,15%) i cyna (0,60%). Stop ten sugeruje, że żeton został wyprodukowany z niskocynkowego mosiądzu, określanego jako „latten”. Latten jest popularnym materiałem, używanym od czasów średniowiecznych do wyrobu żetonów w Europie Zachodniej, a zwłaszcza we Francji (Tournai). Skład chemiczny badanego obiektu wykazuje podobieństwo do składu 4 żetonów opublikowanych przez Mitchinera. Jest to grupa żetonów z Niderlandów, określana mianem „Wenus”, datowanych od lat 90. XV w. do lat 50. XVI stulecia (Mitchiner – nr 829–833), które zawierają 93,4–94,4% miedzi, 3,6–4,4% cynku i 0–1,33% cyny.

SŁOWA KLUCZOWE: Kazimierz pod Krakowem, szrotgelt, cechy miejskie, rentgenowska spektrometria fluorescencyjna, spiż, mosiądz